

VLADIMÍR DANÍŠ

K otázke vzťahu mýtu a histórie

The paper deals with the relation of myth and history. This question belongs to the most discussed in the theoretical works about the historiography. The author tries to contribute to this subject by his own opinions and attitudes which he confronts with some experts, for example George Frazer, Bary Powell Edward Hallett Carr. However, he is the most oriented towards Claude Levi-Strauss who is together with Frazer, nicknamed as a 'father of modern anthropology'. His work "Myth and Meaning" was a remarkable attempt to analyse the problem mentioned above; especially its fourth chapter 'When myths will become history'. So how would be possible to answer the question: "Can myths become history? - positive or negative? According to Claude Levi-Strauss the answer is positive. The author of this paper has got a similar statement but he tries to find reasons why it is positive. The article makes theoretical analyses and shows that it depends on many factors such as an ideological profile of a historian, the methods he used, the goal of his historical text and other reasons. That is a wide question which needed a discussion. The author supports his opinions and statements by Slovak and Czech theorists, involved in the discussion. Moreover, his attitude is liberal he does not argue his conclusion must be the best one, and he considers it only as a contribution to the discussion.

Key words: Claude Levi-Strauss; myth; history; historical truth; interpretation of historical reality

Na úvod

Nasledujúca analýza sa snaží do určitej miery načrtnúť problematiku vzťahu mýtu a histórie, ich identít, odlišností, prípadne spoločných črt. Je stále aktuálnou a zaslúži si väčšiu pozornosť vzhľadom na slovenské pomery, kde sa minimálne sústreďuje diskusia týmto smerom. Autor chce svojimi názormi a postojmi prispieť k jej rozšíreniu a obohateniu. Nenarokuje si svoj uzáver na jeho všeobecné akceptovanie, ale chápe ho len ako jeden z existujúcich a v budúcnosti vzniknutých k diskutovanému problému. Podkladom k tomuto zámeru budú slúžiť vyjadrenia niektorých odborníkov, ktorí sa touto problematikou zaoberajú a špeciálne predovšetkým **Claude -Lévi Straussa** (*28.1.1908-†30.10.2009). Jeho myšlienkam a ideám sa tu venuje najväčší priestor, keďže sa dôraznejšie k nej vyjadril a vyprovokoval, lepšie povedané vytvoril východisko pre diskusiu, ktorá je tak veľmi potrebná a žiadúca. Oboznámuje s nimi čitateľa v svojej útlej publikácii *Myth and Meaning* (Mýtus a Význam). Vyšla v anglickej mutácii v štvrtom vydaní roku 2006 v nakladateľstve Routledge Classic paralelne v Londýne a New Yorku. Pozornosti sa najviac dostane predovšetkým štvrtej kapitole s názvom „*Keď sa mýty stanú históriou*“. Menovaný bol významný francúzsky antropologička a etnológ, ktorý je spolu s Jamesom Geomom Frazerom nazývaný, **otcom modernej antropológie**.“ Predovšetkým jeho zásluhou

sa historiografia priblížila k sociológii, kultúrnej antropológii a etnológii. Tento novátorský úkaz v jeho diele sa stal základom pre úvahy, názory historikov, ktoré začali prezentovať vo francúzskom časopise *Annales* od roku 1929. V podstate došlo k etape, keď novodobá európska historiografia splnila svoju najdôležitejšiu úlohu skúmať predovšetkým moderné štáty a národy, ktoré vznikli v dôsledku nacionálnych pohybov v období od konca osemnásteho storočia až začiatkom 20. storočia. Tieto témy sa akoby vyčerpali, historici sa nimi akoby presýtili a dochádza k prirodzenej sebareflexii historiografie. Začali sa hľadať nové objekty a predmety skúmania, ktoré boli doteraz nezaujímavé alebo viac-menej podradné. Historici obrátili pozornosť na spoločnosť, jej spôsob života na jej radových jednotlivcov, ich vnútorné pocity pri dejinných konfliktných udalostiach a na kultúru ako takú v širšom slova zmysle. A práve vzorom im bol svojimi skúmanými projektmi spomínaný Lévi-Strauss. Okrem iného je známy tvrdením, že „*divoká myseľ*“ mala rovnaké štruktúry ako „*civilizovaná myseľ*“ a ľudské charakteristiky sú rovnaké všade a vždy. Tento názor si zrejme najviac upevnil pri analýze v písomnej forme zozbieraných mýtov dávnejších komunitných spoločností domorodých obyvateľov objavenej Ameriky, ktoré neboli civilizované v našom modernom poňatí. Jednoduchou rečou povedané, pochody myslenia a ľudské vlastnosti, prejavy boli v skorších dobách tie isté ako v civilizovanej súčasnosti. Možno s týmto názorom zásadne súhlasiť, ale s tým dodatkom, že konkrétne formy a spôsoby prejavov jednotlivých ľudí zodpovedali daným spoločenským zvyklostiam a normám. Celkový výskumný proces kulminoval u Léviho-Straussa jeho knihou *Tristes Tropiques*, ktorou sa dostal na pozíciu jedného z ústredných postáv v štrukturálnej škole myslenia. Jeho idey prenikli do oblasti humanitných disciplín, sociológie a filozofie. Štrukturalizmus bol definovaný ako „*skúmanie na zdôraznenie vzorov (štruktúr) myslenia vo všetkých formách ľudskej aktivity*.“ (Levi-Strauss, 1973)

Mýtus ako teoretický problém

Termín mýtus je ťažko definovať, sčasti preto, že je to v podstate enormná rozmanitosť zhromaždených príbehov z mnohých kultúr – jednak etnografmi, antropológmi a expertmi na literárny historizmus. Pôvodné grécke slovo *mythos* jednoducho znamená „*autoritatívna reč*“, „*príbeh*“, alebo „*dej*“. Niektorí odborníci mytológie nie sú spokojní s touto definíciou mýtu, ktorá má široký záber. Sú rozčarovaní zložitou o tomto fenoménu a popierajú, že termín mýtus vyjadruje celý súvislý koncept. Zároveň zdôrazňujú, že na príbehu musí byť patrične overená jeho tradičná pravdivosť. V tomto prípade možno súhlasiť a to zvlášť najmä vtedy, ak príbeh nám posluží ako jeden z prameňov ku skúmaniu určitého historického javu v dobe, ktorú mýtus zobrazuje. Pritom môže byť jeden z málopočetných prameňov, alebo prípadne len jediným k skúmanému historickému fenoménu. Z toho dôvodu bude dobre, ak si pripomenieme aké existujú názory na mýtus, aby sme sa touto komparáciou dostali bližšie k podstate skúmaného problému.

Malá slovenská encyklopédia podáva definíciu mýtu nasledovne: „*Báj - osobitný obrazný spôsob výpovede o svete a jeho význame pomocou príbehov o bájných postavách, ktoré sú často personifikáciou prírodných síl. Rozlišujú sa mýty teogonické (o pôvode bohov), kosmogonické (o pôvode sveta), antropogonické (o pôvode človeka) a iné.*“

Dušan Kováč je toho názoru, že v slovenskej odbornej literatúre má termín „mýtus“ v podstate negatívny význam, „*a spravidla sa chápe ako niečo, čo skresľuje reálny obraz o dejinách, niečo čo je v protiklade k odbornej interpretácii historických udalostí.*“ Zároveň tvrdí,

že „všeobecne prevláda predstava, že mýtus je niečo, čoho sa spoločnosť potrebuje zbaviť ako príťaž, ako nevhodnej tradície.“ (Kováč, 2010). Len treba dúfať, že v tomto prípade tam nezahrňa mýty, ktoré plnili pozitívnu úlohu v dejinách. Podľa všetkého sa ich spoločnosť zrejme nikdy nezbaví. Budú naďalej existovať popri odbornom výklade toho istého historického javu. Encyklopédia **Britannica** píše o mýte nasledovne: „Mýtus je symbolický príbeh, zvyčajne neznámeho pôvodu a prinajmenej čiastočne tradičný, ktorý sa zdanlivo týka aktuálnych udalostí. Špeciálne sa stotožňuje s náboženským presvedčením. Vyznačuje sa symbolickým správaním, chovaním (kult, rituál), symbolickými miestami alebo objektami (chrámy, ikony). Mýty sú špecifické záznamy o bohoch, alebo nadľudských bytostiach, ktoré sú zapletené do mimoriadnych udalostí, alebo okolností v čase, ktorý je nešpecifikovaný, ale ktorý je chápaný ako existujúci, nehľadiac na normálne ľudské skúsenosti.“

The Oxford English Dictionary (Oxfordský anglický slovník) slovný výraz mýtus vysvetľuje ako: „len vymyslený príbeh zvyčajne o nadprirodzených osobách, činoch alebo udalostiach a stelesňuje nejakú ľudovú ideu, ktorá sa sústreďuje na prírodný alebo historický jav.“

Švajčiarsky psychológ **Carl Jung** sa pokúšal vidieť za slovom mýty záležitosť psychológie. Tvrdí, že všetky ľudské bytosti majú určité vrodené nevedomé psychologické sily, ktoré on nazýva **archetypmi**. Veril, že podobnosti medzi mýtmi z rôznych kultúr odhalí existencia týchto univerzálnych typov (Jung, 1959).

Nemec **Max Müller** nazval mýtus „**chorobou jazyka**“. Polemizoval, že mýtus vznikol v dôsledku nedostatku abstraktných podstatných mien neutrálneho rodu v starovekých jazykoch, antropomorfistické postavy reči, nevyhnutné v takých jazykoch boli sebavedomé bytosti, bohovia. Viacmenej naozaj šlo len o istú špekuláciu alebo viac-menej snahu z pohľadu odborníka lingvistu zdôvodniť existenciu mýtu a to len ako slovnej kategórie. (Müller, 1926)

Robert Segal vyhlasuje tézu postavenia mýtického myslenia proti modernému mysleniu. Také teórie naznačujú, že moderný človek musí zanechať mýtus. Je to zaujímavý názor, ktorý možno poňať z pohľadu odborníka na religionistiku, skúmajúci ju vedeckými metódami. (Segal, 2006).

Joseph Campbell veril, že boli **dva druhy mytológie**: mýty, ktoré „sú metaforické, duchovnej potenciálnosti v ľudskom bytí“ a mýty, „ktoré majú čo do činenia so špecifickými spoločnosťami.“ (Campbell, 1988)

Antropolog **James Frazer** videl pôvod mýtu v chýbajúcej interpretácii magických rituálov, ktoré samotné boli vytvorené na nesprávnych ideách prírodného zákona. Podľa Frazera „... človek začína s nezdôvodnenou vierou v neosobné magické zákony. Keď si uvedomí, že jeho použitia týchto zákonov nefungujú, odovzdá svoju vieru prírodnému zákonu, dôvere jeho viery osobných bohov riadiacich prírodu.“ (Frazer, 1922) - takto podľa neho vznikajú mýty. Medzitým človek pokračuje v praktických, skôr vytvorených magických rituáloch prostredníctvom sily zvyku, predváža ich ako znovu riadenie mýtických udalostí. Konečne, Frazer tvrdí, človek si uvedomí, že príroda nenasleduje prírodné zákony, ale teraz objaví ich pravdivú povahu prostredníctvom vedy. Tu zase veda robí mýtus zastaraným: tak to Frazer vysvetľuje ako ľudský pokrok „od mágie cez náboženstvo k vede.“ Možno by s ním nesúhlasili niektorí teológovia, ktorí síce pokladajú teológiu za vedu, ale tá má s náboženstvom spoločnú ideovú základňu.

Claude Lévi-Strauss veril, že mýty odrážajú existujúce vzory v mysliach a interpretovali tieto vzory viac ako fixované duchovné štruktúry - špecificky, dva protiklady (dobro-zlo, súcitný-bezcitný) - potom ako nevedomé pocity alebo nutnosti. (Segal, 2004) Toto je jednoznačne

jasný príklad výkladu mýtu príznačný pre člena *štrukturálnej školy myslenia*. Možno mu dať za pravdu, ale z praktického hľadiska má prednosť jednoduchšia nasledujúca charakteristika mýtu.

„Mýtus“ podľa **Baryho Powella** „možno definovať ako tradičný príbeh kolektívnej dôležitosti. Pritom však zároveň upozorňuje, že „Túto definíciu môžeme akceptovať, ale musíme starostlivo zvážiť, čo to znamená.“ (Powell, 2010) Táto charakteristika sa javí ako relatívne dostatočne vystihujúca skúmaný termín. Je to príbeh, ktorý vo svojej dobe mal skutočne rešpekt tej ktorej spoločnosti. Vlastne plnil dôležitú úlohu pri vytváraní sociálnohistorického vedomia jej členov.

Mýtus môže byť príbeh, ktorý je rozprávaný ústne, ale môže byť eventúálne aj v písomnej forme. Taktiež byť vyrozprávaný bez slovného prejavu, napríklad prostredníctvom maľby, sochy, hudby, tanca, v mimovej podobe alebo kombináciou rôznych médií, ako v prípade drámy, piesne, opery alebo filmu. Súčasní učitelia radi rozlišujú niekoľko typov mýtov, založených na povahe základných charakteristík a na funkcii, ktorú príbeh vykonal pre poslucháča a rozprávača.

Božské mýty, niekedy nazývané pravdivé mýty alebo pravé, sú príbehy v ktorých nadprirodzené bytosti sú hlavnými postavami. Také príbehy vysvetľujú prečo existuje svet alebo nejaký jeho aspekt. Sú známe predovšetkým z obdobia starého Grécka.

Legendy, alebo sagy sú príbehy veľkých činov, ktoré konajú ľudskí hrdinovia alebo hrdinky. Legendy rozprávajú o udalostiach v minulosti. Slovo pochádza z latinčiny *legenda-* „veci, ktoré by sa mali čítať“. Pôvodne to boli vysoko mravné príbehy kresťanských svätých. Neskôr sa ich hrdinami stali i osoby mimo tohto úzkeho okruhu ľudí, tak ako sa spoločnosť postupne čiastočne sekularizovala.

Ľudové povesti sú príbehy, ktorých aktérmi sú bežní ľudia alebo zvieratá. Tieto mýty používajú a zabávajú poslucháčstvo, prípadne ospravedlňujú správanie obvyklých vzorov. Často sú to povesti dobrodružné, niekedy s fantastickými črtami hlavných ľudských hrdinov. Spomenieme aspoň zo slovenskej proveniencie legendu o Jurovi Jánošíkovi a z anglickej o Robin Hoodovi. Podľa doteraz zachovanej ľudovej ústnej tradície to boli ľudoví hrdinovia, ktorí bohatým brali a chudobným dávali. Špeciálnymi druhmi povestí sú **rozprávky**. Pre ne je príznačné, že sú to krátke tradičné povesti s vysoko morálnym a magickým obsahom a je v nich plno fantázie. Skúmajúc s Grahamom Andersenom identifikujú sa rozprávky v starodávnom svete ako najviac poučné. „Čím viac skúmame mýtus, tým viac objavujeme aké je ťažké oddeliť jeden typ od druhého. Napríklad príbehy, ktoré sa javia byť legendami, niekedy majú v sebe prvky ľudových povestí, alebo vysvetľujú prírodné úkazy tak, ako to robia božské mýty. Také odlišnosti sú napriek tomu hodnotné, pretože nám umožňujú, aby sme oddelili a skúmali rôzne aspekty mýtov.“ (Anderson, 2007)

Mýtus a pravda

Často počuť výraz „*to je mýtus*“, vyjadrené v nezrovnávajúcom kontraste s takými chvályhodnými konceptmi ako realita, pravda, veda a fakty. Dôležité rozdiely môžu byť vydedukované medzi príbehmi, ktoré sú vnímané ako pravdivé a tými, ktoré nie sú. Kontrast medzi mýtom a realitou bol zväčša filozofickej záležitosti od čias ranných gréckych filozofov. Mýtus je mnohotvárnny osobný a kultúrny jav tvorený preto, aby poskytol realitu a jednotu k tomu, čo je dočasné a fragmentované vo svete. Mýtus poskytuje absolútno a hodnoty s komfortným vnímaním sveta, ktorý je nevyhnutný, aby robil existenciu neistoty a teroru znesiteľnými. Je znepokojujúce zistiť, že naša viera v absolútno a faktickú pravdu môže byť ľahko rozbitá. Fakty sa menia vo všetkých vedách. Je banálne, aby sa znovu opakovali samozrejmosti, otrepané frázy, že mýty

ako umenie je pravda, je to prozaické a dočasné skutočné poznanie. Mýtus a skutočná pravda nemusia byť vzájomne v nevraživej polohe. Príbeh stelesňujúci večné hodnoty môže obsahovať, čo bolo predstavované v hociktovej perióde. Správne vedecky je potrebné skúmať každý jeho skutočný detail a presnosť informácie môže byť životným prvkom jeho mýtického *raison d'être*. (Lévi-Strauss, 2006) Samozrejme, možno vytvoriť mýtus zo skutočného príbehu. Z toho dôvodu historik musí urobiť akúkoľvek interpretáciu faktov, nezáleží ako dôveryhodnú, nevyhnutne to nebude mýtický výmysel. V tejto súvislosti poslúži príklad horeuvedených povestí o Jurovi Jánošíkovi a Robinovi Hoodovi. Stojí za zváženie, či tieto mýty - svojou formou povesti, sú pravdivé alebo vymyslené, respektíve do akej miery sú pravdivé alebo vymyslené. Jednoznačne s určitosťou vieme, že ich aktéri existovali, teda neboli vymyslení, a teda nie sú to mýty s vymyslenými postavami a je len úlohou odborníkov zistiť, či ich aktivity zodpovedali tomu, čo sa o nich dozvedáme v povesti. I tu možno dostať od rôznych odborníkov odlišné tvrdenia, či interpretácie daných prameňov. Mali by pritom brať do úvahy prečo povesť vznikla, čo môže napomôcť odbornému riešeniu stanoveného historického problému. Jednoznačne však možno s istotou tvrdiť, že tieto uvádzané dve povesti plnili veľkú spoločenskú úlohu medzi širokými ľudovými vrstvami v ich úsilí za sociálne spravodlivú spoločnosť. Toto vlastne podporuje tézu už spomínaného Baryho Powella o spoločenskej dôležitosti mýtu. Určitý odlišný druh umenia môže vytvoriť i nehistorický mýtus na dlhé roky, a či je to skutočne pravdivé, zistí sa niekedy po dlhej dobe alebo vôbec nie.

Mýtus je vo vedomí najvyššou realitou a bezohľadné zamietnutie mýtu ako nepravdivosti, fikcie alebo klamstva je nanajvýš nezmyselné, tvrdí Lévi-Strauss. Tanečníčka a choreografka Martha Grahamová, mimoriadne si vedomá času horšej „*krvavej spomienky*“, ktorá zaväzuje našu ľudskú rasu, a ktorá je kontinuálne rušená so starotypovou transformáciou mýtického umenia, ponúka krásne stručné zhrnutie. Ak oponujeme pri mýte objavmi vedy, ktorá „*bude v čase zmeny a snád' rásť zastaralo.....umenie je večné a zjaví nám vnútorný terén, ktorým je duša človeka.*“ (Lévi-Strauss, 2006)

Môže sa mýtus stáť históriou?

Tato problémová otázka je zámerne postavená, aby sa vystihla podstata riešenia daného problému. Tak ako svojím charakterom nie je jednoduchá, tak ani odpoveď na ňu nie je jednoduchá. Má širokospektrálny záber a rozmer, ktorého si je byť vedomý a mať ho stále na pamäti. Bez tohto rešpektovania možno skĺznuť do jednoduchého a nevýznamového hodnotiaceho záveru. Aby sa tak nestalo, tak nech sa k tomu sa vyjadrí známy odborník Lévi-Straussa. Poukazuje na to, že tento predmet skúmania prezentuje **dva problémy** pre mytológa. **Jeden je teoretický**, veľmi dôležitý. V tomto sú mu príkladom dva publikované materiály zo severnej a južnej Ameriky. Poukazujú na skutočnosť, že mýtický materiál je v dvoch odlišných typoch. Niekedy antropológovia zozbierali mýty, ktoré vyzerajú viac alebo menej ako nevierohodné zdroje a pozliepané záplaty. Jednotlivé príbehy sú diskontinuitné, uložené jeden po druhom bez nejakých vzájomných vzťahov. V iných prípadoch ako napr. z oblasti Vaupés v Kolumbii existujú veľmi súhrnné a súvislé mytologické príbehy. Všetky sú delené na kapitoly, ktoré nasledujú po sebe v úplne logickom poriadku.

V tejto súvislosti si Lévi-Strauss kladie otázku: Čo znamená zbierka? Na ňu si odpovedá nasledovným uvažovaním. To by mohlo znamenať dve rozdielne veci, napríklad, že koherentný

poriadok ako druh sagy je primitívna podmienka. Kdekoľvek nájdeme mýty ako neprepojené elementy, je to výsledok procesu dezorganizácie. Môžno len nájsť rozptýlené prvky, čo bolo skôr. Alebo by sa mohlo hypoteticky predpokladať, že diskontuitný štát bol archaický a mýty uložili spolu do riadne pokračujúceho kontinuálneho príbehu domorodí mudrci a filozofi, ktorí neexistovali všade, ale len v niektorých spoločnostiach daného typu. Takýto istý problém „*máme napríklad s Bibliou, pretože zdá sa, že jej nespracovaný materiál boli nesúvislé prvky, a že učenci ich spojili do poradia a vytvorili súvislý príbeh.*” A tak Lévi-Strauss uvažuje nad tým, že by bolo extrémne dôležité zistiť, či medzi ľuďmi bez písania, ktorí skúmali spolu s antropológami je situácia tá istá ako s Bibliou alebo je komplexne odlišná. (Lévi-Strauss, 2006)

Druhý problém je hoci stále teoretický, no je viac praktickej povahy. V bývalom období povedzme, že na konci 19. a začiatkom 20. stor. mytologický materiál od ľudí zvonka bol zhromaždený najviac antropológami. Samozrejme, v mnohých prípadoch a špeciálne v Kanade mali domorodých spolupracovníkov. Domorodá spolupráca bola zaistená od začiatku, ale domorodci pracovali pod vedením antropológov a oni samotní sa zmenili na antropológov. Samozrejme oni poznali najlepšie legendy, tradície ich vlastného kmeňa, ich vlastného rodu. Avšak boli rovnako zaangažovaní v zbieraní dát z iných rodín, kmeňov a podobne.

V tejto súvislosti sa Lévi-Strauss celkom opodstatnene zaoberá problémom, **kde mytológia končí a kde začína história.** V prípade mytológie- histórie bez archívov nie sú písomné dokumenty, je tam len verbálna tradícia, ktorá je vyhlasovaná za históriu v tom istom čase.

História, ktorú píšeme, je prakticky založená na písomných dokumentoch. V dvoch spomínaných historických písomných záznamoch o dejinách jedného domorodého kmeňa v oblasti rieky Skeena v Kanade, nie sú použité žiadne písomné dokumenty, alebo veľmi málo. Lévi-Straussa rozrušuje to, keď sa pokúša ich porovnať, že obe začínajú s mytologickou alebo či historickou argumentáciou. Nevie, ktorá je vierohodná. Vyjadruje nádej, že snád archeológia dá odpoveď na obdobie, keď na hornej Skeene, blízko miesta, ktoré sa teraz volá Hazelton, bolo veľké mesto, nazývané Barbeau, zaprotokolované ako Teulaham. Záznam toho, čo sa tam udialo je prakticky tým istým príbehom v oboch písomných zbierkach. Dozvedáme sa z nich, že mesto bolo zničené, zvyšok ľudí sa začal sťahovať a vykonal ťažké putovanie pozdĺž spomínanej rieky. Toto by mohol byť historický fakt. Ak sa však pozrieme bližšie na spôsob, akým to bolo vysvetlené, vidíme, že udalosť bola tá istá, ale nie presne do podrobnosti.

Tak teda máme vysvetľujúcu bunku. Jej základná štruktúra je tá istá, ale obsah nie je ten istý a môže sa meniť. Je to druh mini mýtu, ak to tak možno povedať, pretože je to veľmi krátke a zostručnené. Má to stále vlastnosť mýtu a môžeme to pozorovať pod rozličnými interpretáciami. Keď je jeden prvok interpretovaný, potom ostatné prvky by mali byť podľa toho zosúladené. Toto je **prvý aspekt** týchto príbehov kmeňa, ktorý ho zaujíma.

Druhý aspekt je, že sú histórie, ktoré sa veľmi opakujú, rovnaký typ udalosti môže byť použitý niekoľkokrát pre odlišné historické deje. Napríklad je to vyznačené v dvoch príbehoch konkrétnej tradície už uvádzaného toho istého domorodého kmeňa Tsimšianov. Jeden napísal niekto, kto nebol profesionál na základe rozprávania náčelníka tohto kmeňa Waltera Wrighta a potom neskôr druhý napísal samotný náčelník toho istého kmeňa Kenneth Harris. Nájdú sa tam podobné udalosti, ale nachádzajú sa v tom istom časovom deji, nevpływajú na tých istých ľuďmi, a je veľmi pravdepodobné, že nie sú v tom istom časovom úseku.

Lévi-Strauss uvádza, že pri čítaní týchto dvoch kníh objavíme, že je tam protiklad, jednoduchý **protiklad medzi mytológiou a históriou**, ktorého sme svedkami – nie je tam všetko jasne

definované, je to stredná úroveň. Mytológia je statická, nájdeme tam rovnaké kombinované mytologické prvky opäť znovu a znovu, ale sú v uzavretom systéme. Takpovediac sú v nesúlade s históriou, ktorá je samozrejme otvorený systém. Otvorený charakter histórie je zabezpečený nespočetnými spôsobmi, podľa ktorých mýtické bunky, alebo vysvetľujúce bunky, ktoré boli pôvodne mýtické, môžu byť zabezpečené a znovuzabezpečené. Ukazuje sa to ako používanie toho istého materiálu, pretože je to druh spoločného dedičstva, alebo spoločného dedičného majetku všetkých skupín, všetkých kmeňov, alebo všetkých rodov. Nič menej, je možné uspieť ak urobíme skúmanie pre každý z nich osobitne.

Lévi-Strauss tu vyjadruje veľmi zaujímavý a nekonvenčný postoj k problému vzťahu mýtu a histórie: „*Keď sa pokúšame robiť vedeckú históriu, robíme naozaj niečo vedecky, alebo robíme obkľukou našu vlastnú mytológiu, v čom skúšame robiť čistú históriu.*”

Rovnako závažný je jeho názor **k problematike interpretovania historickej skutočnosti**. Mi-mochodom je všeobecne známe, že v podstate na ňu je zameraný celý poznávací proces historickej vedy. Nie je identická s prameňom a ani s vedecko-historickým faktom. Cesta k tej ktorej historickej skutočnosti začína zberom prameňov. Už v tejto počiatočnej fáze je rozhodujúci ľudský faktor, teda závisí od historika, koľko prameňov zhromaždí, či vyvinie úsilie k tomu, aby ich bolo čo najviac. Podľa počtu zhromaždených evidentných faktov však obraz o minulosti nemusí byť úplnejší a zodpovedajúcejší skutočnosti. Historik nemá mať k faktom iný vzťah než ich objektívne reprodukovať a nemal by zamieňať také, ktoré by mohli nabúrať jeho predpokladanú interpretáciu, vôbec týmto obom skutočnostiam by sa vôbec nemal znížiť. V takomto prípade už nepriamo začína vytvárať zo svojho písomného výstupu mýtus. V tejto súvislosti si možno položiť otázku, či má historik rovnaký vzťah ku všetkým faktom, aj k tým, ktoré sú pre jeho koncepciu nevhodné. V tomto prípade si môžeme pomôcť vyjadrením **Edwarda Halletta Carra**, ktorý o tom pojednáva, keď odpovedá na otázku „*Čo je história?*„ - *je to pokračujúci proces vzájomných vzťahov medzi historikom a jeho faktami, neukončený dialog medzi súčasnosťou a minulosťou.*” (Carr, 1961) Vtedy ak nie je dostatok prameňov, čiže evidentných faktov, ktoré by odpovedali na historikov skúmaný problém, mal by použiť pramene o podobnej zložke historickej spoločnosti. Tieto môžu svedčiť o podobných vzťahoch a názorových postojov. To znamená to, či historik využil nepriame metódy heuristiky prameňov. Ich nazhromaždené množstvo, veľký počet nemusí napokon ovplyvňovať jeho interpretáciu historickej skutočnosti, ktorej predchádza kritická analýza prameňov a od nej sa odvíjajúci vedecko-historický fakt. Tu je potrebné predovšetkým uskutočniť konfrontáciu niekoľkých prameňov rôznej spoločenskej proveniencie o tom istom historickom fakte, ktoré sú na sebe nezávislé a sú samy o sebe spoľahlivé. Plnú istotu o historickom fakte môže poskytnúť len zhoda niekoľkých prameňov. Zároveň si je nutne uvedomiť, že len takáto konfrontácia prameňov nestačí k plnému obrazu jasnej kritiky. Je treba ju doplniť konfrontáciou s obecnými poznatkami o epoche, snahách určitých skupín, spoločenských vrstiev atď. Majstrovstvo kritického analýzy prameňov spočíva predovšetkým v správnom používaní obecných metodologických zásad a v šírke a hĺbke poznatkov o spoločnosti historickej epochy, o ktorej prameň svedčí. V rámci slobodného vedeckého bádania nemožno uprieť žiadnemu historikovi jeho vlastný kritický rozbor. **Robin George Collinwood** zdôrazňuje autonómiu historika a jej najpreukazateľnejšou demonštráciou je jeho historický kriticizmus. Na druhej strane by sa historikova samostatnosť nemala prejavovať v extrémnej forme, mal by pristupovať k práci „*s teóriou zdravého rozumu.*” (Collinwood, 1946). Kritika prameňov „*je v určitom slova zmysle jedinou špecificky historickou metódou*“ nám v tejto súvislosti tvrdí **Július Bartl** (Bartl, 2003). V takýchto intenciach má potom každý odborník svoj špecifický prístup k zhodno-

teniu prameňov, kde uplatní svoju metodológiu. Pod ňou menovaný chápe „*celý systém svetonázorových, filozofických a teoretických princípov, s ktorými veda pristupuje k skúmaniu určitého problému.*“ (Bartl,2003). No a práve aplikácia metodológie čiže jednotlivých metód ako nám to rozvádza „*má hlavné ťažisko až v nasledujúcej etape historického bádania (rozumej po etape práce s prameňmi-pznámka autora): pri kauzálnej analýze a rekonštrukcii historického procesu, pri určovaní jeho všeobecných zvláštnych črt a pri jeho hodnotení.*“ Podľa neho na tomto stupni historik spracováva získanú faktografickú základňu a „*pretvára ju na vedecko-historický fakt, pričom využíva opäť prvky mimopracovného poznania, zvlášť metodologickej a teoretickej povahy.*“ (Bartl,2003) Bezvýhradne sa s ním stotožniť, že najdôležitejší úsek realizácie historických metód sa nachádza medzi kritikou prameňov na jednej a vlastným písomným spracovaním výsledkov analýzy, teda sformulovaním vlastných názorov na strane druhej. Tu je veľmi dôležité pochopenie faktov, ktoré záleží na abstrahujúcej historikovej schopnosti postrehnúť hlboké a skryté súvislosti medzi nimi, o ktorých súčasník nemohol mať ani tušenia. Je nesprávny názor, že historické dielo, ktoré sa celé sústreďuje na fakta je príkladom objektivity poznania, vzorom ideologickej, svetonázorovej, filozofickej neutrality. Historické dielo, ktorého autor sa obmedzuje na úzkostlivú a precíznu rekonštrukciu skutočnosti doložitelných priamo z prameňov a odmieta ísť za ne, svedčí nielen o historickom poňatí historickej práce než kniha, ku ktorej sa historik pýta po vysvetlenie týchto skutočností, ale taktiež pohľadu na povahu celej reality (Macek,1992). I v najjednoduchšej historikovej práci sú implikované základné metodologické pravidlá, bez nich by historia prestala mať charakter vedy. V tejto súvislosti je veľmi dôležitý už horespomený problém interpretácie historickej skutočnosti, ktorý stojí pred historikom ako konečnej fázy vytvorenia historického diela. Podľa Léviho – Straussa si v našom každodennom živote vôbec neuvedomujeme, že sme presne v tej istej situácii vo vzťahu k odlišným historickým skutočnostiam, popisovaných rôznymi historikmi. „*Dávame pozor len na to, čo je v základe podobné a zanedbávame odlišnosti, spôsob ako historici vnímajú skutočnosti a spôsob ich interpretácie nie je presne ten istý.*“ Tak potom dostaneme celkom prirodzene „*dve verzie historikov s odlišnými intelektuálnymi tradíciami a odlišnými politickými názormi...*“ Ako príklady odlišných interpretácií menuje Americkú revolúciu, francúzsko-anglickú vojnu v Kanade, alebo francúzsku revolúciu. Navyše k tomu sa doslovne vyjadril: „*my nie sme až tak šokovaní, že nám nepovedia presne tú istú vec.*“ Je to názor odborníka, ktorý si uvedomuje prirodzenosť rozdielneho ponímania historických javov a tým i potreby pluralizmu pre vyjadrenie ich čo najvernejšej analýzy. Takýto jav je úplne normálny v krajinách dlhročnej vyspelej demokracie a odborníci to považujú za prirodzené. Chápe sa to ako slobodné vyjadrenie svojho pohľadu na ten ktorý historický jav. Rešpektujú sa tak v podstate určité danosti odborníka, ktorými sú jeho ideové presvedčenie a s tým súvisiace životné postoje, ktoré nadobudol výchovou, vzdelaním a vplyvmi prostredia, spoločnosti v ktorej pôsobil resp. pôsobí. Podobne možno i pre slovenské pomery uviesť určité príklady diferencovanej interpretácie na ten ktorý historický jav, ako napr. význam prvej ČSR, úlohy Slovenskej národnej strany, Slovenskej ľudovej strany a ďalších politických subjektov, otázka rozpadu Československej republiky, vzniku Slovenského štátu, Slovenské národné povstanie iné. Je úplne prirodzené, že existujú rozdielne pohľady i na polické osobnosti napr. na Svätopluka, Masaryka, Hodžu, Šrobára, Jurigu, Tisu, Hlinku, Dubčeka a iných. Pritom táto diskusia v slovenských pomeroch nemá vždy rozmer, aký je typický pre vyspelé demokratické spoločnosti. Niekedy upadá aj do neprimeraných tendencií, poznačené aj osobnými averziami, nálepkovaním (napr. ľudáci, nacionalisti, marxisti atď.) a bezvýhradným obviňovaním z mytizácie toho ktorého historického javu, alebo tej ktorej osobnosti. Spôsoby a formy tejto diskusie sa

vymýkajú z rámca kritérií serioznej demokratickej odbornej diskusie. Je to len na škodu a trpí tým nielen odborná pospolitosť, ale aj široká spoločnosť. Zaiste to potrebuje čas, ktorý vyrieši tento jav na základe získaných skúseností všetkých zainteresovaných. Vychádzajúc z danej reality bolo by celkom namieste, ak by sa rozdielne pohľady jednotlivých skupín historikov akceptovali, pretože na niektorých historických javov sa nikdy nedohodnú. Táto skutočnosť by sa mala premietnúť aj do školských učebníc, kde by sa uviedli rozdielne stanoviska skupiny historikov k daným historickým fenoménom. Tým by sa rešpektovalo právo na slobodu výberu pohľadu na dejiny nastupujúcej generácie spoločnosti. Po príklad si treba zísť do Nemecka, kde je takýto prístup zaužívaným javom.

Nebol by to Levi-Strauss, keby sa vo svojich úvahach „nedopustil“ ďalšej „pochybnosti.“ Vyslovuje sa v tom zmysle, že „*nie je ďaleko od presvedčenia, že v našej vlastnej spoločnosti história nahradila mytológiu a vykonáva tu istú funkciu.*“ Toto tvrdenie nemožno zásadne odmietnuť, nedá sa však na sto percent zovšeobecniť. V spoločnosti bez písania a bez archívov cieľom mytológie bolo zistiť pravdu tak blízko, ako to bolo len možné a v súčasnej novodobej spoločnosti má tiež história ten istý cieľ. Levi-Strauss však hlása „*že pravda je vlastne nemožná*“ a budúcnosť bude verná prítomnosti a minulosti. Zrejme má na mysli, že pravdu nie je možné v písomnom podaní historikov vyjadriť. Napriek tomuto však historická pravda existuje objektívne mimo nás a historici sa len môžu len k nej približovať diskusiou, či už verbálnou alebo písomnou formou a zrejme sa k nej nikdy nepriblížia. Každý historik pristupuje ku svojej práci s nejakým pojatím skutočnosti, ktorá sa premieta do vzťahu k minulej skutočnosti. Levi-Strauss je toho názoru, že „*pre nás akokoľvek, budúcnosť by mala byť vždy odlišná a dokonca odlišná od prítomnosti. Odlišnosti závisia pravdaže od našich politických, ideových postojov a presvedčeníach...*“ S týmto tvrdením sa nemožno nestotožniť, teda dejiny sa neopakujú, ako to niektorí tvrdia i keď by sa to zdalo, že áno a v modifikovanej forme. Čo sa udialo v minulosti, to isté sa nemôže udiať niekedy v budúcnosti môže to mať len podobný charakter. Už len preto, že vývoj ide dopredu a dostáva sa do inej a novej kvality a tak celkom logicky tomu zodpovedajú nové vzniknuté situácie. Teda platí Levi-Straussove tvrdenie o odlišnosti budúcnosti od prítomnosti. Nakoniec ako túto skutočnosť vníma každý historik je výhradne jeho záležitosťou. Do jeho vnímania sa premietne jeho životná filozofia, tak ako nám to Levi-Strauss uvádza. Vyčerpávajúco upozornil na túto skutočnosť. „*Ničmenej ale medzera,*“ nás vzápätí nabáda „*ktorá existuje v našej mysli do určitého rozsahu medzi mytológiou a históriou môže byť možno narušená pri štúdiu historických skutočností, ktoré sú vytvorené nie ako celkom oddelene od seba, ale ako pokračovanie mytológie.*“ Tu možno aplikovať to čo tvrdí **Karl Raimund Popper** vo svojom diele *The poverty of historicism* (Bieda historicizmu), že vedecký vývoj môže sa stopnúť a nastať epidémia mysticizmu. Je to určite možné, odvtedy čo niektorí intelektuali reagujú na vedecký vývoj utiahnutím sa do mysticizmu a každý môže takto reagovať. (Popper, 1957) V tomto prípade stoja za pozornosť názor, ktorý vyslovil **Dušan Kováč** Zmieňuje sa o tom, že prevážná väčšina slovenských historických mýtov má svoj pôvod už v období romantizmu. Historiografia, ktorá ich vytvorila začína v pozitivistickej dobe „*ťaženie proti mýtom v mene vedy a odbornosti, v mene kritického myslenia.*“ Veľmi správne k tomu poznamenáva, že „*nedá sa pritom vylúčiť, že aj v procese takéhoto ťaženia môžu či už z gnozeologických, alebo epistemologických dôvodov vzniknúť mýty nové.*“ Napokon na dôvažok k tomu všetkému priznáva, že „*síce historická veda vedomé popiera mýty a nevedomé ich niekedy tvorí.*“ (Kováč, 2010) Nemožno tomuto výroku poprieť jeho pravdivosť a len s ním bezvýhradne súhlasiť. Tento jeho postoj má vystihovať daný stav v konkrétnych slovenských podmienkach, kde takéto príklady nachádza. Je treba len

veriť, že toto jeho vyjadrenie vzťahuje na všetky názorové prúdy a skupiny, ktorých členovia sa vyjadrujú k historickým príbehom slovenských dejín, bez ohľadu na to v akom inštitucionálnom a odbornom začlenení tvoria.

Záver

Uvedené vyjadrenia, výroky, analýzy, mini úvahy oprávňujú k vysloveniu tvrdenia, že mýty sa môžu stáť históriou. Teda, inak povedané, i historici v spoločnosti písania, kde sú archívy, písomné dokumenty môžu vytvoriť mýtus, hoci ich snahou je napísať históriu, ktorá fakticky históriou nie je, je mýtom, ale pokladá sa za históriu. Teda v rámci tolerantnej odbornej diskusie by sa mali akceptovať napr. dva i viac článkov, publikácií na ten istý jav s rozdielnymi interpretáciami, inými podrobnosťami a chápať to ako súčasť dlhodobjšieho diskusného procesu. Jeho výsledok by sa mal v závere čo najviac priblížiť k historickej pravde, ktorá síce objektívne existuje, ale písomnou podobou a písomným vyjadrením sa jej nemožno zmocniť.

Majú historici a iní výskumníci patričných spoločenskovedných disciplín apriorne odmietať mýtus prípadne prinajmenšom aspoň brať do úvahy dôvod prečo vznikol, čo bolo príčinou? Rozhodne nie, pretože ak určitý mýtus vznikol, tak zaiste vznikol na základe nejakého podnetu, skutočnosti, faktu alebo javu. Úlohou historika je kriticky skúmať a prehodnotiť tieto skutočnosti. Prípadne ak došiel k záveru o nepravdivosti obsahu mýtu, nemal by ho prezentovať ako konečný a nemenný. Možno o nejakú dlhšiu dobu sa budú tým istým mýtom alebo tým istým dejinným príbehom, ktorý môže byť vtedy pokladaný už za mýtus zaoberať ďalší odborníci a dôjdu k iným záverom. Štúdiom historických skutočností, ako uvádza Lévi-Strauss alebo informácií, faktov všetkej povahy, sa potvrdí určitá pravdivosť alebo nepravdivosť tej ktorej stránky, časti mýtu a trebárs opodstatnenosť jeho vzniku a jeho existencie ako takej. Pri historickom skúmaní by mala platiť zásada už horespomínaného teoretika **Carra**, že história je „*neukončený dialóg medzi súčasnosťou a minulosťou*.” (Carr, 1961) Zrejme sa ňou inšpiruje i historik a profesor Richmondskej univerzity, **Brown**, ktorý zvykne hovoriť na svojich prednáškach, že „*história je dialóg*”. Z uvedeného tvrdenia vyplýva, že o určitom historickom jave sa ma viesť diskusia. Ak je ten ktorý dejinný fenomén problémový mal by sa viesť dlhodobý dialógový proces a realita si to aj vynúti. Počas neho sa zákonite a nevyhnutne nevyhne prejavom, ktoré majú spoločné s mytizovaním a to na oboch stranách, pritom ani jedna zo strán by si nemala vindikovať právo na pravdivosť svojho písomného výstupu. Túto skutočnosť by sa mala chápať ako normálny zjav demokratickej odbornej výmeny názorov. Rovnako by nemala žiadna skupina historikov, či jedna osoba vystupovať v úlohe akéhosi auditora historických diel, kde môžu byť vyjadrenia jednoznačne poznačené subjektivismom a sledujúce určitý zámer. V tejto oblasti by bolo vhodné aplikovať to známe Masarykove „*demokracia je diskusia*.“ Zátoveň je potrebné mať stále na mysli, že história nie je exaktná veda a býva niekedy v určitých prípadoch poplatná spoločenskej objednávke. Aj tento jav je dobre, ak sa považuje za súčasť horespomínaného dialógu.

Literatúra

- ANDERSON, Graham: *Folktale as a Source of Graeco-Roman Fiction*. New York : Mellen, 2007.
- BARTL, Július: *Úvod do štúdia dejepisu*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003.
- CAMPBELL, Joseph.: *The Power of Myth*. New York : Doubleday, 1988.
- CARR, Edward Halett: *What is history?* London : Macmillan & CO Ltd, 1961.
- COLLINWOOD, Robin George: *The idea of history*. Oxford :, At The Clarendon Press, 1946.
- ENCYKLOPAEDIA Britannica. London 1974.
- FRAZER, James: *The Golden Bough*. New York : Macmillan, 1922.
- JUNG, Carl: *Flying Saucers: A Modern Myth of Things Seen in the Skies*. London : Routledge & Paul, 1959.
- KOVÁČ, Dušan: *O historiografii a spoločnosti*. Bratislava : Prodama, 2010.
- LÉVI-STRAUSS, Claude: *Myth and Meaning*. London, New York : Routledge Classic, 2006.
- LÉVI-STRAUSS, Claude: *Tristes Tropiques* (English translation by John and Doreen Weightman). New York : Atheneum, 1973.
- MACEK, Jaroslav: *Historizmus a dejepisectví*. Praha 1992.
- MALÁ SLOVENSKÁ encyklopédia. Bratislava : SAV, 1993.
- MORFORD, Mark P. O., LENARDON, Robert J.: *Classical Mythology*. Oxford : Oxford University Press, 2009.
- MÜLLER, Max: *A History of Ancient Sanskrit Literature*. Oxford 1926.
- PACE, David (1983), Lévi-Strauss, Claude. *The Bearer of Ashes*. Boston, Massachusetts & London, UK : Routledge & Kegan Paul, 2010.
- POWELL, Barry: *Classical Myth*. New York, London : Pearson Longman, 2010.
- THE OXFORD ENGLISH Dictionary, second edition, volume. Oxford : Clarendon Press, 2000.
- POPPER, Karl Raimund: *The Poverty of Historicism*. London : Routledge & Kegan Paul, 1957.
- Powell, B. Barry. *Classical Myth*. London, Pearson Longman, 2010.
- Segal, Robert. *Myth: A Very Short Introduction*. Oxford, Oxford University Press, 2004.
- TAYLOR, Mark Kline: *Beyond Explanation, Religious Dimensions in Cultural Anthropology*. Macon, Georgia, Mercer University Press, 2010.
- WILCKEN, Patrick: *Lévi-Strauss, Claude. The Poet in the Laboratory*. London, Bloomsbury, 2011.